

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Статтю присвячено аналізу матеріалів емпіричного дослідження сучасного стану гендерної рівності в діяльності органів внутрішніх справ України. У результаті дослідження, проведеного на основі тестування співробітників органів внутрішніх справ виявлено актуальні проблеми та психологічні стереотипи в сфері дотримання норм і принципів гендерної рівності в діяльності служби, а також визначено необхідність розробки відповідних заходів попередження порушення гендерних прав співробітників.

Ключові слова: гендерна рівність, гендерні стереотипи, гендерна дискримінація, забезпечення гендерної рівності, органи внутрішніх справ України.

Статья посвящена анализу материалам эмпирического исследования современного состояния гендерного равенства в деятельности органов внутренних дел Украины. В результате исследования, проведенного на основе тестирования сотрудников органов внутренних дел выявлены актуальные проблемы и психологические стереотипы в сфере соблюдения норм и принципов гендерного равенства в деятельности службы, а также определена необходимость разработки соответствующих мер предупреждения нарушения гендерных прав сотрудников.

Ключевые слова: гендерное равенство, гендерные стереотипы, гендерная дискриминация, обеспечение гендерного равенства, органы внутренних дел Украины.

Постановка проблеми. Побудова демократичної, соціальної та правової держави, визначена нормами ст. 1 Конституції України [1], потребує глибоких перетворень в сфері соціально-політичних відносин у суспільстві, що передбачає вдосконалення діяльності ОВС України, як одного з гарантів забезпечення успішної реалізації вказаних процесів. А тому процес становлення гендерної рівності в діяльності органів внутрішніх справ України (далі – ОВС України) як складової державної політики викликає не тільки необхідність окремого стану дотримання прав жінок в ОВС України, але й розробки відповідних заходів. Такі превентивні заходи, у свою чергу потребують чіткого аналізу проблем стану гендерної рівності в діяльності ОВС України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням гендерної рівності в діяльності ОВС України було присвячено увагу провідних вчених, зокрема таких як В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, О.М. Бандурка, В.І. Барко, М.В. Буроменський, Ю.П. Битяк, І.П. Голосніченко, С.М. Гусаров, О.Р. Дашковська, Д.П. Калаянов, Л.В. Кривенко, А.Т. Комзюк, О.Г. Комісаров, С.В. Кувакін, О.В. Лавріненко, К.Б. Левченко, О.А. Мартиненко, Т.М. Мельник, А.С. Олійник, О.В. Петришин, В.Ф. Погорілко, В.В. Романова, О.М. Руднева, О.Ю. Синявська, М.В. Щелкунова О.В. Цветков та ін. Проте,

незважаючи на фундаментальність праць названих вчених, невирішеними залишаються ряд питань, як теоретичного, методологічного, так і практичного характеру стосовно забезпечення гендерної рівності в діяльності ОВС України.

Мета наукової статті полягає у розгляді сучасного стану гендерної рівності в ОВС України.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, діяльність ОВС України спрямована на захист прав і свобод людини. Згідно з нормами ст. 2 Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 р. основними завданнями міліції є: забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів; запобігання правопорушенням та їх припинення; охорона і забезпечення громадського порядку; виявлення кримінальних правопорушень; участь у розкритті кримінальних правопорушень та розшуку осіб, які їх вчинили, у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством; забезпечення безпеки дорожнього руху; захист власності від злочинних та кримінально протиправних посягань; виконання адміністративних стягнень; участь у поданні соціальної та правової допомоги громадянам, сприяння у межах своєї компетенції державним органам, підприємствам, установам і організаціям у виконанні покладених на них законом

обов'язків [1]. Крім того, МВС України згідно з нормами Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. є одним із основних суб'єктів системи забезпечення національної безпеки України, що формує збалансовану державну політику та проводить комплекс узгоджених заходів щодо захисту національних інтересів у політичній, економічній, соціальній, військовій, прикордонній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах від внутрішніх і зовнішніх загроз [3].

Ефективність виконання вищезазначених завдань, а також діяльності ОВС України в умовах становлення України як цивілізованої європейської держави значною мірою залежить від забезпечення високої якості їх кадрового потенціалу, що передбачає не тільки розробку чітких критеріїв професійно-психологічного відбору та комплектування особового складу, але й психологічного забезпечення гендерної рівності в діяльності ОВС України.

Однак, незважаючи на виключну важливість для держави і суспільства діяльність та функції, на даний час система управління ОВС України є недосконалою для їх ефективного виконання [4]. Прорахунки та недоліки в діяльності міліції викликають невдоволення громадян або значний суспільний резонанс [5, с.3].

Наслідками цього є: на зовнішньому рівні – загроза національній безпеці України, розбалансування правоохоронної системи, ускладнення криміногенності ситуації; на внутрішньому рівні – плинність персоналу, відсутність в роботі службовців вмотивованості, задоволеності роботою та професійним вибором, перетворення ОВС України на орган, який діє нижче своїх можливостей, не використовуючи потенціал чоловіків та жінок, що несуть службу в ОВС України.

На сьогодні в ОВС України працюють 22 % жінок, тобто кожен п'ятий працівник ОВС – жінка. Активне залучення жінок до служби в ОВС України сприяє підвищенню ефективності діяльності цих органів, тому що скорочується некомплект кадрів, заповнюються вакансії, зміцнюється морально-психологічний клімат у колективах, що, у свою чергу, дозволяє планомірно й стійко вирішувати правоохоронним органам поставлені перед

ними державою завдання й належне виконання своїх функцій.

Широка участь жінок в діяльності ОВС України, на жаль, не призвела до усунення гендерної різниці між чоловіками та жінками. При кількісно близькому рівні активності чоловіків та жінок, схожий тип діяльності на протязі служби, жінки продовжують працювати в умовах гендерної нерівності, отримують в середньому більш низьку заробітну плату, частіше за чоловіків стають жертвами гендерної дискримінації.

Автором було проведено експериментальне дослідження по відношенню до жінок, які несуть службу в ОВС України. У дослідженні брало участь 411 співробітників ОВС України (124 жінки (84 курсантки 2-4 курсів університетів ОВС України та 40 працюючих) та 287 чоловіків (159 курсантів 2-4 курсів університетів ОВС України та 128 працюючих). Тестування проводилося серед співробітників, які несуть службу в підрозділах міліції громадської безпеки, кримінальної міліції та слідства.

У процесі дослідження, з метою виявлення труднощів і проблем були проаналізовані особливості гендерних ролей та стереотипів у підрозділах ОВС України. Також для вивчення гендерних відмінностей сприйняття лідерських якостей жінок, а також їх професійної адаптації автором було проведено дослідження, що включає аналіз наукової літератури у зазначеній сфері, у тому числі: О.В. Евтіхова [6, с.32-36], В.І. Барко, П.В. Макаренко [7, с.209-214], А.С. Петрової, М.А. Шелепова [8, с.29-33] та ін.

Необхідно відзначити, що існування гендерних стереотипів в підрозділах ОВС України покладає на жінок, які несуть службу, значно більше функцій, ніж на чоловіків, коли жінка намагається реалізувати себе на роботі і сумлінно виконувати свої обов'язки.

Так, наприклад, 18,87% чоловіків курсантів та 11,7% чоловіків, які несуть службу в ОВС України вважають, що жінка в погонах завжди буде програвати чоловікові; 12,58% чоловіків курсантів та 15,47% працюючих чоловіків співробітників вважають, що служба жінки в ОВС - це данина сучасній моді. Також чоловіки вважають, що успіх у професійній діяльності жінці забезпечують: наявність впливових зв'язків (38,86% курсантів та 29,7%

працюючих), а також приваблива зовнішність (10,69% курсантів та 16,4% працюючих чоловіків).

Жінки ж вважають, що вони такі ж співробітники МВС України, як і чоловіки (63,1% жінок курсантів і 75% працюючих жінок). На думку жінок, їх успіх у професійній сфері забезпечують: професійна освіта і / або високий професійний рівень (54,76% курсантів і 35% працюючих жінок); особисті якості (30,95% курсантів і 35% працюючих жінок); хоча наявність впливових зв'язків відзначають також і 17,5% працюючих жінок.

Серед опитаних чоловіків співробітників ОВС України 50,94% курсантів і 37,5% працюючих вважають, що причинами, що спонукали жінку одягнути погони, є бажання довести оточуючим, що жінка може бути рівною, а іноді і краще чоловіки. Ще 23,27% курсантів і 18% працюючих чоловіків вважають, що основною причиною вибору професії жінки в системі МВС України є боротьба з внутрішніми комплексами або можливість самоствердитися. Ще 10,2% курсантів та 3,14% працюючих чоловіків серед головних причин вибору жінкою даної професії вказують можливість вийти заміж.

Хоча більша частина опитаних, як чоловіків (66,04% курсантів, 46,1% працюючих), так і жінок (61,9% курсантів і 40% працюючих) зазначили, що їм комфортно працювати (вчитися) з жінками в одному колективі, більша частина опитаних чоловіків вважають, що на якість служби жінки в ОВС України впливає дітородна функція (54,09% курсантів та 31,3% працюючих) та кількість пропусків у зв'язку з цим у жінок однозначно більше (61,64% курсантів та 36,7% працюючих).

Також велика частина чоловіків респондентів (67,92% курсантів та 45,3% працюючих) вважають, що жінки більшою мірою схильні до професійної деформації і, несучи службу в системі ОВС України, жінка втрачає свої жіночі якості (48,43% чоловіків курсантів та 36,7% працюючих чоловіків).

Як зазначає російський вчений Т.А. Титаренко, професійна діяльність співробітників ОВС є різновидом державної служби з притаманними їй специфічними якостями і характеризується надзвичайною різноманітністю вирішуваних завдань, ефективність виконання яких залежить не тільки від задатків, покликання та освіти, а й

від службового досвіду, ряду професійних навичок і вмінь, від рівня правосвідомості [9, с.46].

Проведене емпіричне дослідження вказало на стійкість історично сформованих гендерних стереотипів при виконанні завдань в ОВС України. Так, серед чоловіків 32,08% курсантів та 23,4% працюючих вважають, що жінки в ОВС України можуть працювати тільки з документацією; 67,92% чоловіків курсантів та 40,6% працюючих чоловіків однозначно б не взяли жінку на виконання небезпечного завдання. Жінки ж (42,86% курсантів і 30% працюючих) готові виконувати будь-яку роботу в ОВС і вважають, що за наявності необхідної кваліфікації, жінки можуть виконувати небезпечні завдання (30,95% курсантів і 35% працюючих).

Велика частина чоловіків респондентів вважають, що жінки і зброя - це дві несумісні речі (55,97% курсантів та 35,9% працюючих). Жінки, які несуть службу в ОВС України, вважають, що вони чудово справляються зі зброєю в зв'язку та їх підвищеною відповідальністю при застосуванні зброї (40,48% курсантів і 40% працюючих), а також у зв'язку з їх меншою конфліктністю, ніж у чоловіків (10,71% курсантів і 20% працюючих). У аспектах даного питання проявився і сучасний стереотип андрогенності жінок і романтичності, наві'язаної кіноіндустрією та ЗМІ: 21,43% жінок курсантів, 20% працюючих жінок, а також 16,35% чоловіків курсантів та 16,4% працюючих чоловіків вважають, що жінки і зброя доповнюють один одного.

Важливо також зазначити, що, незважаючи на високий рівень трудової активності жінок в ОВС України, що склався у другій половині ХХ ст., Досі існує неписаний «соціальний договір», в якому закріплено розподіл ролей в сім'ї і на службі. Історично протягом довгого часу склалося так, що на жінках лежить основна відповідальність за ведення домашнього господарства та по догляду за дітьми (літніми батьками), а обов'язком чоловіка є бути годувальником сім'ї, заробляти гроші. Це призводить до того, що, особливо враховуючи високий рівень зайнятості жінок співробітниць ОВС України, час чоловіків більшою мірою розподіляється між роботою і дозвіллям, а у жінок між роботою, дозвіллям і діяльністю в домашньому

господарстві. Так, російський вчений О.Б. Мезенцева доводить, що середні витрати часу жінки в тиждень на всі види домашньої роботи складають 30,3 годин, а у чоловіків - 14 годин [10, с.58].

Традиційний «соціальний договір» суперечить і не відповідає новим ролям чоловіків і жінок в діяльності ОВС України. Вирівнювання позицій у діяльності має бути доповнене вирівнюванням позицій в домашньому господарстві.

Однак, з цього питання серед опитаних респондентів поряд з досить розповсюдженою позицією про рівноправність, який широко розподіляється і чоловіками і жінками в родині, звертає на себе досить значна кількість опитаних, які мають консервативний настрій.

Так, більша частина опитаних і чоловіків (35,85% курсантів та 44,5% працюючих) і жінок (40,48% курсантів та 32,5% працюючих) вважають, що жінки зобов'язані вести домашнє господарство, доглядати за дітьми та людьми похилого віку родичами, так як на їх думку жінкам легше поєднувати службу в ОВС та домашні обов'язки (82,14% курсантів жінок, 75% працюючих жінок і 67,3% курсантів чоловіків, 59,4% працюючих чоловіків).

Дослідження показує, що думка чоловіків і жінок з питання наявності вільного часу розділилися. Так, більша частина чоловіків (21,38% курсантів і 25% працюючих) вважають, що у жінки більше вільного часу.

Жінки ж (46,43% курсантів і 45% працюючих) вважають, що наявність вільного від роботи в ОВС України часу залежить від роду служби та підрозділу, а також залежить від самої людини (20,24% курсантів та 17,5% працюючих).

Виявлені стереотипи дають можливість вважати про наявність гендерної дискримінації в системі ОВС України. Так, на наявність гендерної дискримінації вказують 40,48% курсантів та 52,5% працюючих серед жінок, а також 70,44% і 39,1% працюючих серед чоловіків. При цьому, жінки (29,29% курсантів і 40% працюючих) та чоловіки (79,87% курсантів та 38,3% працюючих) вказують, що гендерної дискримінації на службі в ОВС України більше піддаються жінки. Слід також зазначити, що більша частина працюючих жінок (47,5%) вважають, що

дискримінація на службі в ОВС України піддаються і чоловіки і жінки. Однак, прихованої дискримінації, на думку працюючих жінок (52%), піддаються все-таки жінки.

Серед найбільш поширених видів дискримінації по відношенню до жінок співробітники ОВС України визначають: дискримінацію в отриманні завдань відзначають жінки (30,95% курсанти та 22,5% працюють) і чоловіки (28,3% курсанти та 22,5% працюють); на дискримінацію при прийомі (звільнення) вказує 61,01% курсантів чоловіків і 19,5% працюючих чоловіків; наявність сексуальної дискримінації відзначають як жінки (19,05% курсантів та 27,5% працюючих), так і чоловіки (31,45% курсантів та 22,7% працюючих).

Дослідження доводить, що хоча політика гендерної рівності в Україні передбачає створення суспільства, в якому жінки і чоловіки користуються рівними можливостями, правами та обов'язками у всіх сферах життя, однак, в реальності все ще залишаються відкритими такі питання, як дискримінація жінок або дискримінаційне ставлення та гендерні стереотипи в ОВС України.

Висновки. Резюмуючи викладене, можна зробити висновок, що, незважаючи на досить широкий масив законодавчих актів у сфері забезпечення гендерної рівності, на сучасному етапі розвитку, жінки в ОВС України, стають жертвами гендерної дискримінації, зокрема психологічного та сексуального насильства і, як правило, мають більш обмежений доступ до виконання деяких завдань, працевлаштування на службу в ОВС України.

Таким чином, суспільні погляди і виховання, нав'язані постійними стереотипами щодо сегрегації ринку праці не дозволяють жінці, що несе службу в ОВС України, реалізувати свій багатий потенціал. Гендерні стереотипи створюють невидимий, але реально відчутний бар'єр, який заважає жінкам реалізувати себе, обмежує можливість вираження як особистості і призводить до гендерної дискримінації.

Збільшення кількості жінок в ОВС України є незворотнім процесом і терміново вимагає адекватної реакції з боку кадрових [11, с.19] і психологічних служб. Становлення гендерного паритету в

діяльності ОВС України потребує не тільки окремого вивченні стану дотримання гендерної рівності, а й розробки відповідних заходів попередження порушення гендерних прав співробітників міліції.

Враховуючи багатогранність і складність проблеми, також виникає необхідність у проведенні спеціальних

досліджень у цій сфері із залученням учених не тільки з наукових та освітніх установ системи МВС України, а й фахівців з інших відомств, представників зацікавлених державних органів і громадських організацій, практичних працівників ОВС України, з метою розробки рекомендацій щодо проходження жінками служби в ОВС.

Література

1. Конституція України [текст] : офіц. текст : [прийнята на 5 сесії Верховної Ради від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про міліцію [текст] : офіц. текст : Закон України від 20 грудня 1990 р. № 565-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – Ст. 20.
3. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
4. Мартинов М.Д. Сучасні проблеми організації діяльності органів внутрішніх справ України та шляхи їх вирішення [текст] : / М.Д. Мартинов // Електронний ресурс : <http://radnuk.info/pidrychnuku/admin-pravo/495-butyak/21421-2012-06-23-11-02-08.html>. – Назва титулу з екрану.
5. Воробйова І.В. Імідж працівника міліції як чинник розвитку правосвідомості громадян [текст]: [дис... канд. психол. наук: 19.00.06] / Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2007. – 205 с.
6. Евтихов О.В. Гендерные различия восприятия студентами организационного лидера // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 2010. – № 4(43). – С. 32-36.
7. Барко В.І., Макаренко А.В. Психологічна діагностика управлінських здібностей керівників органів внутрішніх справ // Право і безпека. – 2012. – № 1(43). – С. 209-214.
8. Петрова А.С., М.А. Шелепова Профессиональная адаптация молодых специалистов ОВД: понятие и пути совершенствования // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 2011. – № 3(46). – С. 29-33.
9. Титаренко Т.А. Значение правосознания в становлении сотрудника ОВД // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 2011. – № 1(44). – С. 45-47.
10. Мезенцева Е.Б. Мужчины и женщины в сфере домашнего труда: логика экономической рациональности против логики гендерной идентичности? / Е.Б. Мезенцева // Гендерное равенство: поиски решения старых вопросов. – М.: МОТ. – 2003. – С. 58.
11. Максименко Н.В. Адміністративно-правове регулювання службової діяльності жінок в міліції: автореф. дис.. на здоб. наук. ступ. к.ю.н. – К., 2010. – 28 с.

Smirnova O., applicant of departments

CURRENT STATUS AND PROBLEMS OF GENDER EQUALITY IN THE ACTIVITIES OF THE UKRAINE POLICE

The article is dedicated to the analysis of the modern condition of gender equality in the activities of the law enforcement bodies of Ukraine. As a result of this study, conducted on the base of theoretical understanding a couple of scientific works, the analysis of the active legislation and practical research, conducted by the author, the actual problems in the field of keeping and guaranteeing of the gender equality in the functioning of the service have been figured out also the necessity to develop adequate measures to notification disturbances of the gender rights of the service workers has been ascertained.

Key words: gender equality, guaranteeing of the gender equality, law enforcement bodies.